

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Коломієць Лідія Петрівна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ
СІМ'ЯХ

спеціальність 231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою
«Соціальна робота»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шевчук Оксана Миколаївна

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ У НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМ'ЯХ.....	
1.1. Соціалізація як предмет соціально-педагогічних досліджень.....	
1.2. Сім'я у контексті соціалізації.....	
1.3. Класифікація неблагополучних сімей, їх соціально-педагогічні особливості.....	
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМ'ЯХ....	
2.1. Соціально-педагогічна діагностика неблагополучних сімей.....	
2.2. Результати емпіричного дослідження.....	
2.3. Соціально-педагогічна допомога неблагополучним сім'ям.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ.....	

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. За останні роки виникло і постійно зростає чимало серйозних проблем, які стосуються як політичної, економічної, так і соціальної сфер суспільного життя. Зокрема, це зміна соціальних орієнтирів виховання у сім'ї, посилення впливу зовнішнього середовища на процес соціалізації, вплив різних інститутів та агентів на становлення людини як соціальної особистості.

Питання сімейного виховання актуалізуються положеннями Конституції України, Сімейного кодексу України, Законів України «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», а також в основоположних міжнародних документах щодо сімейного виховання, захисту прав дітей і батьків – Конвенції ООН про права дитини, Європейській конвенції про здійснення прав дітей, «Гаазькій Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей» та інших.

Сім'я є одним з найважливіших соціальних інститутів, що вимагає постійного наукового вивчення, щоб мати уявлення про реально існуючий стан внутрішньосімейного життя і його зовнішні зв'язки та прогнозувати його розвиток, надавати необхідну допомогу, координувати взаємодію з іншими соціальними структурами держави. Сьогодні сім'я переживає серйозні труднощі, що негативно позначається на внутрішньосімейній атмосфері, знижують дієвість виховної функції сім'ї, вносять далеко не завжди педагогічно виправдані зміни в її зміст, призводять до того, що сімейне виховання стає об'єктом критики з боку держави, яка вимагає підвищення відповідальності батьків за виховання дітей.

Саме сім'я вважається як показником моделі поведінки дитини, так і стану держави загалом. В наш час проблеми сімейного інституту є важливими для суспільства, адже набувають поширення функціонально-

неспроможні та неблагополучні сім'ї. І тому суспільство має сприяти підтримці благополучної атмосфери в сім'ї, вирішувати проблеми та питання, які стосуються сімейного життя та сприятливої соціалізації дітей. Адже в трансформаційному процесі суспільства виникають різного роду проблеми, які стосуються матеріальної сторони сім'ї, переорієнтацію інтересів особистості, втрати батьківського авторитету, безробіття, падіння моралі. В результаті цих суспільних проблем виникає алкоголізм одного або обох батьків, наркоманія, бродяжництво, насилля по відношенню до дітей зі сторони батьків. Тому проблема групи неблагополучних сімей є вкрай важливою для суспільства, адже сім'я є елементом відтворення майбутнього покоління та його виховання. І відповідно вона займає найважливіше місце серед причин поведінки, які призводять до проявів різних форм девіацій.

Мета дослідження – висвітлити особливості соціалізації дітей із неблагополучних сімей.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати поняття соціалізації у контексті соціальної роботи.
2. Визначити основні підходи до вивчення неблагополучних сімей.
3. Емпірично дослідити особливості дітей із неблагополучних сімей.
4. Окреслити можливості соціальної роботи із дітьми у неблагополучних сім'ях.

Об'єкт дослідження – соціалізація.

Предмет дослідження – особливості соціалізації дітей із неблагополучних сімей.

Гіпотеза дослідження: виховання у неблагополучній сім'ї формує у дитини занижену або низьку самооцінку, що негативно відбивається на психологічному здоров'ї дитини, її міжособистісному спілкуванні.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань дослідження використано комплекс методів, письмове опитування (анкетування) дітей та їхніх батьків, психодіагностичне тестування; вивчення продуктів діяльності дітей; метод незалежних

експертних оцінок, соціально-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний).

Для розв'язання поставлених завдань були використані такі методи: теоретичний аналіз літератури, анкетування, аналіз даних соціологічних досліджень, тестування (Опитувальник задоволеності шлюбом (В.В. Столін, Т.Л. Романова, Г.П. Бутенко). Для діагностики особливостей соціалізації дітей із неблагополучних сімей ми провели опитування за методикою «Неіснуюча тварина» використали проективну методику дослідження сімейних стосунків «Малюнок сім'ї» (скорочений варіант). Для вивчення особливостей сімейного виховання у неблагополучній сім'ї використано методику Ейдемільера «Аналіз сімейних взаємин».

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в уточненні поняття «неблагополучна родина», їх різновидів і ключових характеристик.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розширенні уявлень про соціальний супровід неблагополучних родин і соціально-педагогічних методів роботи з ними, зокрема з профілактики девіантної поведінки дітей із неблагополучних родин.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Маньківського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У дослідженні взяли участь 44 сім'ї (22 жінок і 22 чоловіків, 48 дітей різної статі).

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Матеріали дослідження доповідалися на всеукраїнських та регіональних наукових конференціях і семінарах: міжнародному круглому столі «Проблема добра і зла у науковій спадщині Г.О. Балла» (Київ, 19 грудня 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Умань, 21 квітня 2020 р.);

III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні аспекти» (24 квітня 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери», (Умань, 22 квітня 2021 р.); регіональному науково-практичному онлайн семінарі «Соціальна інклюзія дистанційного освітнього процесу» (Умань, 29 січня 2021 р.); науково-практичному онлайн-семінарі «Тренінгові технології у соціальній роботі», (Умань, 29 березня 2021 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлені у 3 публікаціях: «Особливості соціалізації дітей в неблагополучних сім'ях», «Дистанційна освіта як форма навчання студентів з особливими потребами» «Особливості соціальної роботи з дітьми неблагополучних сімей».

Основні положення кваліфікаційної роботи відображенні в збірнику наукових праць за матеріалами міжнародного круглого столу «Проблема добра і зла у науковій спадщині Г.О. Балла» «Гуманний розум» (Київ, 19 грудня 2020 р.); в збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Умань, 21 квітня 2020р.); збірнику матеріалів Регіонального науково-практичного онлайн семінару «Соціальна інклюзія дистанційного освітнього процесу» (Умань, 29 січня 2021 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 66 найменувань, додатків; в роботі міститься 7 таблиць і 4 рисунків. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи – 84 сторінки: основний текст – 72 сторінки.

Висновки. Проведене дослідження особливостей соціалізації дітей в неблагополучних сім'ях дозволило зробити висновки:

1. Сім'я є об'єктом дослідження багатьох наук – історії, економіки, права, соціології, психології, педагогіки, антропології, демографії, етнографії, етики тощо. Кожна з них відповідно до свого предмета вивчає специфічні сторони функціонування і розвитку сім'ї. Об'єктом соціології

сім'ї є шлюбно-сімейні відносини, сфера сімейного життя. Предметом вивчення соціології сім'ї є досить широке і різноманітне коло питань: загальні основи та принципи шлюбу і сім'ї; взаємозв'язок сім'ї і суспільства; типи соціальних відносин, характерні для сім'ї; фактори, що визначають чисельність і структуру сімейної спільності; суспільні функції сім'ї, її структура та особливості як соціального інституту і як малої соціальної групи; мотивація шлюбів і розлучень, а також соціальні та психологічні фактори, які сприяють плануванню сімейного життя, виникненню та подоланню внутрішньосімейних конфліктів; історичні типи та форми шлюбно-сімейних відносин, тенденції та перспективи їх розвитку; умови життя сім'ї, етапи життєвого циклу сім'ї та ін.

2. При виконанні дослідження ми вивчили такі підходи до аналізу неблагополучної родини як соціологічний, психологічний, когнітивно-поведінковий та інтерактивний. На сучасному науковому етапі сім'я розглядається переважно як функціональна система, яка поступово перетворюється із соціального інституту на малу соціальну групу. Це зумовлено низкою причин, зокрема втратою економічного значення родини, приватизацією життя людей, еволюцією поглядів на сексуальну поведінку і шлюбні стосунки.

3. Для діагностики особливостей соціалізації дітей із неблагополучних сімей ми провели опитування за методикою «Неіснуюча тварина» і «Малюнок сім'ї», крім того було використано методику Аналіз сімейних взаємин (Е.Г. Ейдемільлер). На ступінь задоволеності шлюбом впливають такі чинники як стадія життєвого циклу сім'ї, стать, мотиви вступу до шлюбу, розподіл господарських обов'язків, соціально-демографічні характеристики сім'ї (наявність дітей, рівень добробуту), впливають й ціннісні орієнтації подружжя, задоволеність роботою, тобто можливості самореалізації і самоактуалізації особистості.

Вважається, що найтісніше із задоволеністю шлюбом пов'язаний рівень суб'єктивного контролю в таких життєвих сферах, як сімейні

відносини й особисті досягнення. У цих сферах подружжя в більшій мірі схильні відчувати відповідальність за те, що відбувається, здатні ефективніше контролювати й скеровувати події свого життя, ніж це властиво їм в інших життєвих сферах та життєвих обставинах в цілому.

Досліджувані сім'ї є відносно благополучними. одна сім'я (десята пара) є абсолютно неблагополучною, у двох сім'ях чоловіки відчувають сильний дискомфорт у стосунках з рідними, дві сім'ї (сьома та восьма пари) характеризується неблагополуччям, обидва члени подружжя незадоволені внутрішньо сімейною взаємодією. Більше неблагополучними є три сім'ї. Благополучними можна вважати 11 сімей, члени яких довіряють один одному, йдуть на компроміси та готові до співпраці. В роботі міститься 7 таблиць і 4 рисунків, у тому числі три малюнки неіснуючої тварини.

4. Діти з неблагополучних сімей характеризуються низькою самооцінкою, низьким рівнем домагань, високим рівнем тривожності. Вони часто відчувають себе нехтуваними в родині і шукають задоволення потреби в безумовному прийнятті в групах ровесників, що, зрештою, може зумовити адиктивну та девіантну поведінку.

Удосконалення практики соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю неможливо без пошуку, обґрунтування та реалізації форм, методів, видів соціально-педагогічної діяльності в цьому напрямку.

Адже розуміння неблагополучної сім'ї як соціального явища створює умови для формування більш широких зв'язків між сім'єю та іншими соціальними інститутами виховання, державою і суспільством в цілому, можливостей щодо професійної корекції сімейного виховання, компенсації його недоліків, підвищення професійної культури батьків, захисту дитини від несприятливої ситуації та негативного впливу сім'ї. Тобто створює той внутрішній ресурс сім'ї, що сприяє вирішенню проблеми сімейного неблагополуччя із середини самої родини.

Проведена робота дозволила виконати завдання дослідження. Пріоритетними напрямками подальших розвідок можуть стати: соціальна

робота з неблагополучними неповними родинами, родинам, де є хронічно хворий, діти з особливими потребами.